

во политич. л-ры, 1950. – С. 319-407.

10. Платон. Софист // Платон. Сочинения: В 3 т. – Т. 2. – М. : Мысль, 1970. – С. 319-399.
11. Фишер К. История новой философии. Декарт, его жизнь, сочинения и учение.: Спб., Издание Д. Е. Жуковского, 1906. – Т. 1. – 459 с.
12. Декарт Р. Начала философии // Декарт Р. Избранные произведения. – М. : Гос. изд-во политич. л-ры, 1950. – С. 409-544.

Annotation

Olena Kochanenko. Volodumur Doroshenko. The problem of God existence and dualism of R. Descartes. *The problem of God essence and existence is necessary related to the problem of divine life proofs. Among many arguments of God existence, and also their different variants, it's unable to define any one, in which, with certain circumstances, there would not be contradictions and defects in argumentation. So, appears a question about the search necessity of not only more perfect arguments, but also more relevant methodological principles.*

The problem of essence and existence of God with a necessity is related to the problem of proofs of divine life. Among many arguments in behalf of existence of God, and also them various variants it is impossible to define none, in which under certain circumstances there would not be contradictions and blanks in a ground. In this connection a question appears not only about the necessity of search of more perfect arguments but also more relevant methodological principles.

Keywords: *the problem of God existence, proofs of divine existence, dualism of R. Descartes, spiritual substance, material substance.*

Кузнєцова О. О.

МОРАЛЬНІ СУДЖЕННЯ: АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ФІЛОСОФСЬКОГО ВЧЕННЯ ЛОУРЕНСА КОЛЬБЕРГА

В публікації висвітлено основні наукові ідеї щодо розвитку моралі людини, її моральних суджень Лоуренса Кольберга – американського психолога і філософа. Згадано основні періоди життя і діяльності вченого. Визначено вплив ідей Жана Піаже на експериментальну діяльність Л. Кольберга. Окреслено основні аспекти теорії морального розвитку людини Л. Кольберга і намічено шляхи подальших наукових розвідок з даної тематики.

Ключові слова: *моральна філософія, моральні судження, справедливість, виховання, рівні морального розвитку.*

Вступ. Удосконалення сучасного суспільства стає можливим завдяки посиленню індивідуалізації людського “Я” та створенню сприятливих суспільних умов для природного морального розвитку особистості. Сьогодні самостійне мислення, незалежна оцінка існуючого стану суспільства, можливість співіснування громадян постає як необхідна умова подальшого соціального життя людини. Тому відродження, популяризація, впровадження позитивного досвіду інших країн в цих питаннях є для України доволі актуальними.

Формування самостійного мислення дитини, її незалежної думки, формулювання підлітками і дорослими власних визначень прав, цінностей і принципів для оцінювання суспільних процесів, зрілий рівень розвитку моралі – такими були

прагнення і цілі Лоуренса Кольберга (Lawrence Kohlberg) – американського психолога-філософа. Складність вивчення наукової концепції вченого полягає в тому, що жодна з його робіт не має українського перекладу.

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельною базою нашого дослідження є критичні замітки українських та російських науковців (В. Корженко, Т. Марцинківська, С. Степанов, Т. Цирліна та інші), переклади англійських видань та англомовні праці самого Л. Кольберга, його послідовників та критиків. Все це дозволяє вперше ґрунтовно підійти до вивчення, аналізу та подальшої систематизації ідей вченого.

Метою даної публікації є висвітлення основних ідей Л. Кольберга щодо розвитку моральних суджень людини, тобто моральна філософія. Для досягнення мети необхідно поставити *завдання*. По-перше, оскільки проблематика, якій присвячує свою діяльність філософ, формується і викристалізовується в певному часово-просторовому соціальному вимірі, перед нами постає необхідність згадати основні періоди життя і діяльності вченого. По-друге, визначити вплив ідей Жана Піаже (зокрема, його теорію про моральні судження дітей) на експериментальну діяльність Л. Кольберга. По-третє, окреслити основні аспекти теорії морального розвитку людини Л. Кольберга і намітити шляхи подальших наукових розвідок з даної тематики.

Основна частина. Лоуренс Кольберг народився 25.10.1927 року в м. Бронксвіль, штату Нью-Йорк. Після закінчення престижної приватної школи служив матросом в американському флоті. Перебуваючи в Європі, працював механіком на невеликому судні, що здійснювало нелегальні перевезення єврейських емігрантів в Палестину, яка в 40-роки ХХ століття перебувала під мандатом Великої Британії. З кінця 30-років англійська влада заборонила переселення євреїв на історичну батьківщину. Таке рішення було обумовлене політичними мотивами, в яких, як відомо, не знаходиться місця широсердю та моральності. Ця ситуація стала для Л. Кольберга першою дилемою, яку він вирішив, здійснивши протизаконні дії, за що був покараний владою. При цьому, він був певен того, що допомагає людям. Пізніше моральна дилема – виправдання порушення закону заради блага реальної людини – стала предметом його наукових досліджень.

Повернувшись додому після перебування в концентраційному таборі на Кіпрі (звідки йому пощастило втекти) та життя в кібуце (єврейському поселенні), Л. Кольберг вступає 1948 року до Чикагського університету. Під час навчання захоплюється філософією Платона та І. Канта. Зрозуміло, що етичні ідеї І. Канта (його категоричний імператив) вплинули на формування наукової концепції Л. Кольберга. Працюючи влітку санітаром в психіатричній клініці, вирішив присвятити себе клінічній психології, яку обрав засобом реалізації філософських ідей. Зазначимо, що університет він закінчив екстерном, здобувши ступінь бакалавра у 1949 році.

З 1955 року Л. Кольберг починає вивчати моральну поведінку групи чикагських підлітків. Результати цього дослідження знайшли відображення в його докторській дисертації на тему: “Розвиток образу моральних суджень і вибору в 10-16 років”, яку

він захищає 1958 року. В дисертації Л. Кольберг помістив “Тест на рівень морального судження”. За допомогою тексту (моральних дилем), записаного на касету, інтерв’юєр протягом 45 хвилин визначав, на якій стадії морального розвитку перебуває людина. Дилеми – це вигадані історії, що описують ситуації, в яких особа повинна винести моральну ухвалу.

Учасник тесту отримував низку запитань з моральної тематики. Приміром, який вчинок, на його думку, був би кращий, і яким чином він аргументував би правильність чи хибність певних дій. Оцінювався не зміст відповідей, а їх форма та структура; після цього виставлявся загальний бал. У зв’язку з цим, в теорії Л. Кольберга можна припустити існування аспектів етичного релятивізму, тобто неможливість або непотрібність ставити питання про правильність чи неправильність моральної оцінки, оскільки моральні уявлення і поняття мають лише відносний, умовний, суб’єктивний характер. На цьому наголошували представники неопозитивізму (А. Айер, Р. Карнап), екзистенціалізму (Ж. П. Сартр), прагматизму (У. Джемс).

У 1958-59 рр. Л. Кольберг працював в Бостонському дитячому медичному центрі, у 1959-61 рр. був ад’юнкт-професором Йельського університету. Починаючи з 60-років популярність Л. Кольберга як цікавого теоретика та блискучого експериментатора зростала, поширюючись за межі Сполучених Штатів Америки. З 1961 року йому запропоновано очолити кафедру психології Чикагського університету. З 1968 року до кінця життя він був професором Гарвардського університету.

1967 рік – це початок нових досліджень Л. Кольберга, основою яких були ідеї Джона Дьюї. Перша ідея – процес виховання як взаємодія вчителів, учнів та вчених, друга – демократія як єдиний засіб, що дозволяє перетворити будь-яку виховну установу на “справедливе співтовариство” (англ. – just community). Практична реалізація цих ідей (спочатку в практиці коннектикутської жіночої в’язниці, а згодом в школах різного типу) стала головною метою вченого протягом останніх 20 років життя.

Експериментальна діяльність Л. Кольберга в галузі моральної філософії та психології тривала все його свідоме життя. Здійснюючи експерименти і визначаючи рівні морального розвитку підлітків із віддалених тайванських поселень, маленьких турецьких містечок, ізраїльських кібуців, вчений підірвав своє здоров’я. 1973 року під час перебування в Центральній Америці Л. Кольберг нездужав на тропічну хворобу, яка повільно підточувала його здоров’я всі наступні роки. Рік 1987 став останнім в житті вченого. Однією з версій є самогубство. Якщо це дійсно так, мотив суїциду прояснює запис, зроблений в щоденнику незадовго до смерті: “Якщо ми любимо життя і природу, ми повинні зі спокоем та холоднокрівністю сприймати власну смерть, оскільки життя загалом ми цінуємо набагато більше, ніж власне життя, яке має природний кінець. Якщо ми знаємо і любимо вічне, ми в цьому сенсі самі стаємо вічними...” [Цит. за: 8].

Будучи послідовником Жана Піаже, Л. Кольберг запропонував більш детальну *теорію послідовних стадій розвитку моральних суджень*. Судження – це форма уявного відображення об’єктивної дійсності, в якій стверджується або заперечується

щось відносно об'єкта пізнання. Судження вважається істинним, якщо воно гарантує при істинності засновків істинність висновку, що перевіряється практикою. Моральне судження, за Л. Кольбергом, є основою етичної поведінки і має шість ймовірних стадій розвитку, кожна з яких є більш адекватною відповіддю моральній дилемі, ніж попередня. У своїй теорії Л. Кольберг прослідкував розвиток морального судження у значно старших вікових групах, ніж це зробив Ж. Піаже. Л. Кольберг запропонував додаткові стадії, які розвиваються як в юності, так і в зрілому віці. Ж. Піаже аналізував розвиток вищих функцій свідомості людини відсторонено, абстрактно, без урахування соціального середовища та культурних надбань особи, яку він експериментував. Значно розширивши роботу свого попередника, Л. Кольберг проводив свої дослідження серед представників середнього та низького (lower) соціальних класів, враховуючи вплив економічних, соціальних, політичних та інших чинників на формування світогляду людини, і, відповідно, на розвиток її моральних суджень. Він визначив, що процес морального розвитку пов'язаний з поняттям *справедливості*, і що такий розвиток відбувається протягом усього життя індивіда. Такий підхід наповнює теорію Л. Кольберга філософським змістом.

Важливим елементом пізнавальної діяльності людини і методологічним засобом для наукових пошуків, як зазначають вчені (С. Розова, Е. Юдін та ін.) [9; с. 11], є класифікація (лат. *classis* – розряд і *facere* – робити), тобто логічна операція поділу обсягу поняття, сукупність розподілів, засіб встановлення зв'язків між поняттями. У своїх експериментах Л. Кольберг використовував моральні дилеми, і цікавився тим, як люди виправдовують свої вчинки, перебуваючи у схожому скрутному становищі. Він запропонував класифікацію рівнів розвитку моральних суджень: доконвенціональний (передумовний або доморальний), конвенціональний (умовний), постконвенціональний (автономний) рівні. Сам термін “конвенціональний” означає, що людина поділяє, визнає, засвоює моральні правила, вимоги і конвенції суспільства чи певної авторитетної спільноти, але саме тому, що вони є загальноприйнятими моральними конвенціями. [4, с. 290-291].

Оскільки філософське дослідження вимагає від нас роздумів на задану тему, вважаємо доречним дати власну класифікацію названим рівням. Підставою для класифікації може бути рівень зрілості-незрілості висловлювань опитуваних з моральної тематики або соціальний досвід людини. Перший рівень назвемо *дитячим*, оскільки його характеристика відповідає віку і соціальному досвіду дитини, другий – *традиційним*, оскільки він зустрічається найчастіше в будь-якому суспільстві і притаманний людині, що має певний (найчастіше стереотипний) соціальний досвід. Нарешті, третій рівень є *зрілим*, що свідчить про перебування на ньому особистостей, які досягли певних духовних (і зрозуміло, моральних) чеснот і мають значний соціальний досвід.

Рівень перший (доконвенціональний або дитячий). Цей рівень свідомості найчастіше притаманний дітям, хоча дорослі також можуть перебувати на цьому етапі розвитку морального судження. Особи, що перебувають на дитячому рівні, визначають моральність вчинку за його прямими наслідками. Для них (зважаючи на

вік і соціальний досвід) моральні правила і вимоги суспільства є чимось зовнішнім. Дитячий рівень складається з двох стадій морального розвитку і повністю ґрунтується на егоцентричній поведінці.

На *першій стадії* (орієнтація на слухняність і можливість покарання) індивіди зосереджуються на прямих наслідках власних вчинків. Основне питання: Як я можу уникнути покарання? Наприклад, вчинок вважається морально неправильним, якщо особа, котра зважилася на нього, отримує покарання. Чим гірше покарання за вчинок, тим більшим “злом” є здійснене. Це може дати поштовх до висновку, що навіть невинні засуджені є винними у відповідності з їх покаранням. Крім того, на цій стадії не існує усвідомлення різниці між власною точкою зору і точкою зору іншого індивіда. Ця стадія може розглядатися як особливий вид авторитаризму.

Друга стадія (орієнтація на задоволення власних інтересів) ґрунтується на позиції: “А що мені з цього буде?”, “Що це мені дасть?”. Правильна поведінка визначається як така, що приносить найбільшу вигоду. Моральні судження другої стадії вказують на обмежений інтерес щодо потреб інших індивідів, але лише до моменту, коли задоволення чужих потреб може мати можливу вигоду: ти допоможеш мені – і я допоможу тобі. На другій стадії турбота про інших не ґрунтується на вірності чи значній повазі. Брак усвідомлення суспільства на дитячому рівні не повинен вважатися розвитком поняття соціального контракту (п’ята стадія), оскільки усі вчинки на другій стадії обумовлені власними потребами та інтересами. Для індивіда, який перебуває на другій стадії, мораль є часто відносним поняттям.

Рівень другий (конвенціональний або традиційний) є типовим для підлітків та дорослих. На цьому рівні знаходяться особи, які визначають моральність вчинків відповідно до суспільних поглядів та очікувань. Традиційний рівень складається з третьої та четвертої стадії морального розвитку.

На *третьій стадії* (міжособистісна єдність і гармонія – соціальні норми, відносини типу “хороший хлопчик/хороша дівчинка”) індивід стає частиною суспільства, граючи свою соціальну роль. Індивіди з розумінням ставляться до схвалення чи несхвалення їхніх дій іншими людьми, оскільки це впливає на соціальну єдність у відповідності з отриманою роллю у суспільстві. Вони намагаються бути хорошими “хлопчиками та дівчатками” і робити те, що від них очікують, розуміючи цінність такої поведінки. На третій стадії моральність вчинку визначається його наслідками для особистих відносин, котрі включають у себе повагу, вдячність та “золоте правило” людських стосунків (“стався до людей так, як хочеш, щоб вони ставилися до тебе”). Бажання дотримуватися законів та коритися владі існує доти, доки такі закони і влада підтримують ці соціальні ролі. Мотив вчинку грає більш важливу роль на цій стадії морального розвитку: “вони хотіли як краще...”.

На *четвертій стадії* (орієнтація на авторитет та підтримка соціального устрою – закон і норми моралі) важливим є дотримання законів, авторитетних рішень та соціальних норм, оскільки це є основою функціонування суспільства. Таким чином, моральне судження на четвертій стадії не потребує індивідуального схвалення, на відміну від третьої стадії; суспільство повинно навчитися нехтувати індивідуальними

потребами. Основоположний ідеал чи ідеали часто визначають, що погано, а що добре, як у випадку фундаменталізму (догматизму). Якщо одна людина порушуватиме закон, тоді всі будуть його порушувати – тому існує обов'язок дотримуватися законів та правил. Порушення закону кимось – це моральне “зло”. Отже на цій стадії важливим фактором є вина, яка дозволяє відрізнити хороше від поганого. Найбільш активні члени суспільства залишаються на четвертій стадії, де мораль, як і на попередніх стадіях, диктується зовнішньою силою.

Рівень третій (постконвенціональний або зрілий) відомий також як рівень етичних принципів. На цьому рівні знаходяться індивіди, що вже диференціювали своє “Я” щодо моральних вимог і осмислено визначили власні моральні цінності як усвідомлений самостійний особистий вибір моральних принципів. Усвідомлення, що індивід не є єдиним цілим із суспільством, стає більш чіткішим. Власне буття стає пріоритетним по відношенню до функціонування суспільства. Внаслідок переваги індивідуального над суспільним, поведінка зрілого рівня, особливо шостої стадії, деколи помилково вважається поведінкою дитячого рівня.

На *п'ятій стадії* (орієнтація на соціальний контракт) індивіди розглядаються як носії різних думок та цінностей. Закони – це вид соціальні домовленості, а не набір диктаторських рішень. Ті з них, котрі не забезпечують загальний добробут, повинні бути зміненні, щоб забезпечити максимальну користь максимальній кількості людей. Це досягається за рахунок рішення більшості і неминучого компромісу. З такої точки зору, демократичний уряд мав би дотримуватися суджень п'ятої стадії морального розвитку.

На *шостій стадії* (орієнтація на універсальні етичні принципи (вища свідомість) моральне судження ґрунтується на абстрактному судженні на основі універсальних етичних принципів. Закони є ефективними лише доти, доки ґрунтуються на справедливості, і ця поправка до справедливості зобов'язує не виконувати несправедливі закони. Права є необов'язковими, оскільки соціальні контракти не є важливими для морально правильних дій. Рішення ухвалюються не гіпотетично, за теорією ймовірності, а категорично. Нагадаємо, що І. Кант, вчення якого є основою філософських пошуків Л. Кольберга, формулює закон моралі як категоричний імператив. Йдеться про те, що моральний закон є “категоричним”, тобто чинним в усіх ситуаціях. Окрім того є “імперативом”, тобто “наказом”, який абсолютно неможливо оминати. Свій категоричний імператив І. Кант формулював по-різному. По-перше, він закликав завжди чинити так, щоб максима твоєї поведінки могла б завдяки твоїй волі стати загальним законом природи. По-друге, чини так, щоб людство – як у твоїй особі, так і в особі кожного іншого – було тобі потрібне завжди як мета, і ніколи лише як засіб.

Категоричне рішення може бути ухвалене тим індивідом, який уявляє себе на місці іншого. Аби назвати вчинок справді моральним, цей вчинок мусить бути перемогою над самим собою. Якщо людина відчуває своїм обов'язком дотримання закону моралі, можна говорити про моральний вчинок. При цьому результат вчинку не є вирішальним. Вирішальним фактором є переконання людини у правильності тощо,

що вона робить. Отже, вчинок не є засобом, але є завершеною дією; індивід діє, бо це правильно, а не тому, що це є способом досягнення мети чи від нього цього очікують, не тому, що це є легально або заздалегідь узгоджено.

Хоча Л. Кольберг наполягав на існуванні шостої стадії, він так і не знайшов осіб, котрі б дотримувалися принципів цієї стадії морального розвитку. Це саме той тип поведінки, який філософи прагнули наслідувати, розвиваючи свої теорії моральності.

У своїх емпіричних дослідженнях індивідів упродовж їхнього життя, Л. Кольберг помітив, що деякі особи чітко регресували (висловлювали судження, притаманні попереднім стадіям розвитку). У зв'язку з цим постала проблема вибору: визнати можливість морального регресу чи переглянути попередню теорію. Справа в тім, що згідно конструктивних вимог Ж. Піаже щодо когнітивного розвитку (тобто процесу формування і подальшого розвитку сфери когнітивної, а саме сприймання, уваги, уяви, пам'яті, мови, мислення) людини, майже неможливо регресувати (повернутися) до попередньої стадії, так само як неможливо втратити здатності вищого рівня. Навіть за таких умов, ніхто не може весь час перебувати на вищій стадії розвитку. Також неможливо "перестрибувати" через стадії, адже кожна наступна стадія забезпечує новий та необхідний етап розвитку, і є більш вичерпною, диференційованою і завершеною, аніж попередня.

Для обґрунтування своїх ідей, Л. Кольберг припустив існування перехідних підстадій (4,5 або 4+), які містять у собі характеристики обох цих стадій. На цій підстадії індивід проявляє незадоволення деспотичною природою закону та порядку як основи судження. Поняття вини часто змінює свій зміст: суспільство то визначає сутність цього поняття, то саме є втіленням вини. Ця стадія часто хибно сприймається за моральний релятивізм другої стадії, оскільки індивід розглядає погляди суспільства як відносні та морально неправильні, котрі конфліктують з його власним вибором. Л. Кольберг відзначив, що на цій стадії перебувають абітурієнти університету.

Він також зробив припущення, що деякі люди навіть досягають зрілого рівня моральних суджень, коли вони більше не сприймають існуюче суспільство, як таке, що стоїть над усім іншим, а намагаються детально та самостійно зрозуміти, яким повинно бути справді хороше суспільство.

Далі Л. Кольберг припустив існування *сьомої стадії* (трансцендентна мораль або мораль космічної орієнтації), котра б поєднувала релігію з моральним судженням. Однак, оскільки Л. Кольберг мав труднощі зі збором емпіричних доказів, навіть, у випадку з шостою стадією, він наголосив, що його припущення існування сьомої стадії є суто теоретичним.

Для ілюстрації названих рівнів і стадій розвитку морального судження наведемо так звану "дилему Хайнца", більш відому як "дилема аптекаря": Хайнц викрав ліки для жінки, яка помирала через особливий вид раку. Лише єдиний лікарський препарат міг врятувати її. Це був вид радію, котрий відкрив місцевий аптекар. Ліки були дорогими у виготовленні, але аптекар брав за свою роботу удесятеро більше, аніж вони коштували насправді. Він платив \$200 за радію і вимагав \$2000 за невеличку

порцією ліків. Чоловік хворої жінки, Хайнц, звернувся до всіх, кого знав, з проханням позичити йому грошей, але спромігся назбирати лише \$1000, що становило половину від вартості ліків. Він розповів аптекарю про хворобу дружини, і попросив його продати ліки дешевше або дозволити заплатити за них пізніше. Але аптекар відповів: “Я відкрив ці ліки, і я хочу заробити на них гроші”. Будучи у розпачі, Хайнц вдерся до аптеки і вкрав ліки для своєї дружини. Чи повинен був Хайнц вдиратися до лабораторії та красти ліки для своєї дружини? Чому так або чому ні?

З теоретичної точки зору, неважливо який вчинок учасник тесту вважає правильним. Згідно теорії Л. Кольберга важливим є спосіб судження учасника тесту, форма його відповіді. Нижче наведені деякі з прикладів можливих способів аргументації, що визначають приналежність до однієї з шести стадій морального розвитку.

Стадія перша (послух): Хайнц повинен був вкрати ліки, бо насправді їхня ціна лише \$200, а не стільки, скільки хотів за них аптекар. Хайнц навіть запропонував заплатити за них і, крім цих ліків, більше нічого не вкрав. Або: Хайнц не повинен красти ліки, оскільки він потрапить до в'язниці, що означатиме, що він – погана людина.

Стадія друга (особиста вигода): Хайнц повинен вкрати ліки, оскільки він буде набагато щасливішим, якщо врятує свою дружину, навіть, якщо йому доведеться потрапити до в'язниці. Або: Хайнц не повинен красти ліки, бо в'язниця – це жахливе місце, і він, ймовірно, страждатиме більше за ґратами, аніж у разі смерті дружини.

Стадія три (конформізм): Хайнц повинен вкрати ліки, бо його дружина чекає на ці ліки; він хоче бути хорошим чоловіком. Або: Хайнц не повинен красти ліки, бо крадіжка – це злочин, а він – не злочинець; він намагався зробити все, що міг, у рамках закону, ми не можемо звинувачувати його.

Стадія чотири (закон і порядок): Хайнц не повинен красти ліки, оскільки закон забороняє крадіжку, вона є протизаконною. Або: Хайнц повинен вкрати ліки для дружини, але він також повинен отримати покарання за злочин і заплатити аптекарю те, що завинив. Будь-які вчинки мають наслідки.

Стадія п'ять (людські права): Хайнц повинен вкрати ліки, бо кожен має право обрати життя, не зважаючи на закон. Або: Хайнц не повинен красти ліки, оскільки аптекар має право на справедливу компенсацію. Навіть якщо дружина Хайнца хвора, це не виправдовує його вчинки.

Стадія шість (універсальні етичні принципи): Хайнц повинен вкрати ліки, бо спасіння людського життя є більшою цінністю, аніж майнові права іншої особи. Або: Хайнц не повинен красти ліки, оскільки інші люди також можуть потребувати ці ліки і їхнє життя має таку ж цінність, як і життя його дружини.

Можемо зробити припущення суджень особи, що перебуває на сьомій стадії морального розвитку (мораль космічної орієнтації). Хайнц повинен вкрати ліки заради допомоги близькій людині, оскільки космічні закони (або релігійні) свідчать про любов до ближнього, як самого себе. Таким вчинком він підтвердить цю любов. Або: він не повинен красти ліки, оскільки так не реалізується любов до ближнього (в

цьому випадку – аптекаря). Крім цього, за кармічними законами він понесе відповідальність за скоєні дії.

Стадії морального розвитку особистості є прямим підтвердженням її когнітивного розвитку, розвитку її пізнавально-ціннісної орієнтації. Проте Л. Кольберг прагне зберегти змістовний підхід до моралі, не знищити її специфіку, не розчинити мораль у зовнішній поведінці людини [2, с. 38]. За змістом, найвищий рівень моральної свідомості людини, за Л. Кольбергом, відповідає раціональній, автономній особистості.

Теорія морального розвитку людини Л. Кольберга є моральною рефлексією, що супроводжує моральний вибір, вчинок. Ця рефлексія – необхідна умова оцінки вчинків, а моральна зрілість особистості, контроль за власною поведінкою – це сутнісний чинник “справедливої спільноти” [2, с. 72].

Висновки

Отже, враховуючи сказане вище, доходимо:

По-перше, визначивши основні періоди і соціально-часові чинники впливу на життя і діяльність Л. Кольберга, можемо вважати його невідомим для українського загалу вченим. Це підтверджує актуальність обраної нами теми і дозволяє продовжувати наукові розвідки з метою висвітлення та популяризації його ідей для подальшого впровадження їх в процеси освіти і виховання підростаючих поколінь та для гармонізації українського суспільства.

По-друге, результати науково-дослідної діяльності Л. Кольберга розширили теорію про моральні судження дітей Жана Піаже, надавши їй філософського змісту.

По-третє, експериментальну діяльність вченого умовно можна поділити на два напрями: розширення теорії розвитку моральних суджень Жана Піаже та дослідження ідей Джона Дьюї про виховання та формування “справедливої спільноти”. Ці напрями і будуть слугувати орієнтирами в наших подальших наукових розвідках.

Література:

1. *Kohlberg L. A just community approach to moral education in theory and practice / Lawrence Kohlberg // Moral education, ed. M. Berkowitz and F. Oser, Hillsdale (№. J.) – L., 1985.*
2. *Kohlberg L. Education for a Just Society / Lawrence Kohlberg // Moral Development, Moral Education and Kohlberg / Ed. By Munsey B. – Birmingham, 1980.*
3. *Kohlberg Lawrence. The Philosophy of Moral Development / Lawrence Kohlberg. San Francisco: Harper and Row, 1981.*
4. *Корженко В. В. Філософські рефлексії виховання: парадигмальні зміни у контексті соціальних практик: дис. ... доктора філос. наук: 09.00.03 / Корженко Володимир Васильович. – Х., 2001. – 464 с.*
5. *Марцинковская Т. Д. Кольберг Лоренц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://slovari.yandex.ru/dict/psychlex1/article/PS1/ps1-0287.htm> – Назва з екрану.*
6. *Noddings Nel. Philosophy of education / Nel Noddings. – 2nd ed. Westview Press, – 2007.*
7. *Power C. Lawrence Kohlberg's approach to moral education / C. Power, A. Higgins. – N. Y., 1989.*
8. *Степанов Сергей. Лоуренс Кольберг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://psy.1september.ru/2003/37/4.htm> – Назва з екрану.*
9. *Розова С. С. Классификационная проблема в современной науке / С. С. Розова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 222 с.*

10. The cognitive – Developmental Approach to Moral Education // Moral Development and Character Education: A Dialogue, Larry P. Nucci, ed. Berkeley, California, 1989.
11. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки / Едуард Григорьевич Юдин. – М. : изд-во “Наука”, 1978. – 391 с.

Annotation

Kuznetsova Oksana. Moral reasoning – some aspects of Kohlberg's psycho-philosophic study. The article interprets principal scientific ideas concerning the moral development and moral reasoning of Lawrence Kohlberg, an American psychologist and philosopher. The main periods of the scientist's life and activity are recalled. The influence of Jean Piaget's ideas (concerning cognitive reasoning) on the experimental work is determined. The basic aspects of Kohlberg's stages of moral development theory are shaped. The ways of further scientific investigation on the given subject are outlined.

Key words: moral philosophy, moral reasoning, justice, education, levels of moral development.

Купіль Н. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПОШУК ЗАСАД РАЦІОНАЛЬНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СИСТЕМІ В. КАРПОВА

У статті здійснюється компаративний аналіз підходів до раціоналістичного напрямку у вітчизняній філософії XIX століття (за основу беруться роботи В. Карпова) та у сучасній філософії (за основу беруться роботи С. Кримського). Стверджується, що сучасне обґрунтування раціоналізму, як утвердження духовності, співзвучне із його характерним обґрунтуванням у вітчизняній філософії.

Ключові слова: розум, раціоналізм, об'єкт пізнання, істина, свідомість, віра, духовність.

Вступ. Одним із ключових питань, які піднімалися українськими філософами протягом XIX століття – є питання про закони, форми та особливості отримання знань про світ та місце в ньому людини. Інтерес до гносеологічної проблематики визначався ідеологією просвітництва, яка прямувала із заходу з характерним для неї культом знання. Також свій вплив мав суспільно-політичний розвиток науки та поширення агностицизму, яке було викликане проникненням в Україну філософії Канта. Оскільки основним методом гносеології є ідеальне розумове відтворення предмета, українські філософи того періоду все більше розмірковували над мірою важливості розумового пізнання, над тим, чи здатна людина пізнати світ та змінити його.

Ставлення до раціоналізму у вітчизняних філософів завжди відрізнялося від його західного обґрунтування. Полеміка щодо раціональності та раціоналізму переважно велася у контексті поняття “суб'єкт” та відбувалася у двох площинах. Перша площина стверджувала пріоритетність розуму у процесі пізнання. Друга площина наполягала на зв'язку розуму із чуттєвими формами пізнання та його другорядності після віри. Саме вона найчастіше розгорталася перед вітчизняними мислителями і стала підпорою світоглядних позицій слов'янофілів.

Для західної науки, до XX ст., раціоналізм характерний переважно в класичному